

Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή

Περίληψη :

Η περίφημη ρωσοτουρκική συνθήκη ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μετέβαλε ριζικά το γεωπολιτικό πεδίο της εποχής, ενώ οι όροι της είχαν δραστηρή επιρροή και στις τύχες του ελληνικού κόσμου. Οι Έλληνες υπό τη νομική κατοχύρωση της συνθήκης βελτίωσαν το βιοτικό τους επίπεδο και δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την αποτίναξη της οθωμανικής κυριαρχίας.

Χρονολόγηση

1774

Γεωγραφικός εντοπισμός

Κιουτσούκ Καϊναρτζή, Σιλιστρία (σημ. Kaynardja, παραδουνάβια Βουλγαρία)

1. Σύντομο ιστορικό πλαίσιο

Με την ειρηνευτική συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επισφραγίστηκε η λήξη του δαπανηρότατου πρώτου, επί Αικατερίνης Β', Ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774). Υπήρξε απότοκη των, υπό το στρατάρχη Π.Α. Ρουμιάντσεφ, νικηφόρων στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Δούναβη και τη Βουλγαρία και της ήττας των Οθωμανών, οι οποίοι εξαναγκάστηκαν να ζητήσουν ειρήνη. Η συνομολόγηση της συνθήκης πραγματοποιήθηκε στις 10/21 Ιουλίου 1774 στο στρατόπεδο των ρωσικών δυνάμεων, που βρίσκονταν κοντά στο Κιουτσούκ Καϊναρτζή (Küçük Kaynarca), μικρό χωριό της Σιλιστρίας (σημ. Kaynardja, παραδουνάβια Βουλγαρία), από το οποίο έλαβε και την ονομασία της. Πρόκειται για την πιο φημισμένη ως προς τη μεθερμηνευση των όρων της συνθήκη –λόγω και της σκόπιμης αοριστίας πολλών σημείων της– και συγκαταλέγεται στις ευφρόνες διπλωματικές ενέργειες της Ρωσίας. Η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή μαζί με την επακόλουθη συμπληρωματική, διασαφηνιστική σύμβαση του Αϊναλί Καβάκ (1779) αποδυνάμωσαν την ισχύ της Πύλης και ενίσχυσαν παντοiotρόπως την επιρροή και τις δυνατότητες ανάμειξης της Ρωσίας στα εσωτερικά θέματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

2. Οι συντελεστές

Οι γενικές κατευθύνσεις για τους περιλαμβανόμενους όρους στη συνθήκη ειρήνης είχαν χαραχθεί υπό την εποπτεία του διπλωμάτη Ν.Ι. Πάνιν, ο οποίος ήταν επικεφαλής του Κολλεγίου των Εξωτερικών Υποθέσεων και δεξί χέρι της Αικατερίνης. Αποτύπωναν το χαρακτήρα της βαλκανικής πολιτικής στην οποία είχαν ρεαλιστικά συνυπολογιστεί οι κρίσιμοι παράγοντες της πολεμικής κατάστασης με τους Τούρκους, του διαμελισμού της Πολωνίας, των θέσεων της Αυστρίας και των εσωτερικών συνεπειών της εξέγερσης του Εμελιάν Πουγκατσόφ. Συνεπώς, το ρωσικό διπλωματικό δόγμα, που βασιζόταν στο τρίπτυχο «λιγότερες προσαρτήσεις, περισσότερες αυτονομίες και δυνατικότερες εσωτερικές αναμειξεις», αποτέλεσε το θεμέλιο των όρων που επέβαλε η Ρωσία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στην οριστική άρθρωση των περισσότερο «ασαφών» όρων κάρια υπήρξε η συμβολή του Α.Μ. Ομπρεσκόβ, πρέσβη της Ρωσίας στην [Κωνσταντινούπολη](#). Η σύλληψη της ιδέας για τη θρησκευτική προστασία των χριστιανών υπηκόων του σουλτάνου, καθώς και η τελική διατύπωση της [άρθρο 7], ανήκει στον Ομπρεσκόβ.¹ Το ολιγόγραμμο και εκ πρώτης όψης αδιάγνωστο αυτό άρθρο αποτελεί, συνδυαστικά με το άρθρο 14, την κορωνίδα της πολιτικής διάνοιάς του και της διπλωματικής σπουδαιότητας της συνθήκης. Η συνθήκη επικυρώθηκε στις 15 Ιουλίου 1774, υπογεγραμμένη και σφραγισμένη από τους πληρεξούσιους της αυτοκράτειρας Αικατερίνης και του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Α', δηλαδή τον αρχιστράτηγο των ρωσικών δυνάμεων κόμη Πιότρ Ρουμιάντσεφ και το [μεγάλο βεζίρη](#) Μουσίν Ζαντέ Μεχμέτ Πασά. Τέθηκε σε ανέκκλητη ισχύ και άμεση εφαρμογή με την έγκριση της Αικατερίνης στις 11 Αυγούστου 1774.

3. Η γεωπολιτική σημασία

Στο απαρτιζόμενο από 28 κατά αύξοντα αριθμό άρθρα και 2 χωριστά άρθρα κείμενο της συνθήκης προτάσσεται προοίμιο, στο οποίο κηρύσσεται η κατάπαυση των εχθροπραξιών. Με την επίκληση του ονόματος του μεγαλοδύναμου Θεού

Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή

αναγγέλλεται «η αιώνια λήθη και η εγκαθίδρυση αιώνιας ειρήνης μεταξύ των δύο Δυνάμεων». Το σύνθετο εδαφικό, δικαιοκώλυμα των διμερών θεμάτων που είχαν επιλυθεί διά των όπλων ρυθμίζεται με ρητές διατυπώσεις σε αρκετά άρθρα. Αντίθετα, ορίζονται με δεξιοτεχνικά ηθελημένη αταξία σειράς και σκόπιμη νοηματική ασάφεια ή αοριστία όλες οι ρωσικές απαιτήσεις και οι οθωμανικές υποχρεώσεις, οι συνέπειες των οποίων έχουν τεράστια γεωπολιτική σημασία, καθώς μεταβάλλουν ριζικά το συσχετισμό των δυνάμεων στη λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας. Η ραγδαία άνοδος της Ρωσίας και η αντίστοιχη εξασθένηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έθεσαν στο προσκήνιο το ζήτημα της ρωσικής εξόδου στη Μεσόγειο και της υποχώρησης της τουρκικής κυριαρχίας στην Ευρώπη. Με δεδομένη την απώλεια της ανεξαρτησίας της οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής, η επίλυση των ζητημάτων αυτών έλαβε διεθνή χαρακτήρα, καθώς η Ρωσία θα συγκρουστεί αρκετές φορές με όσες ευρωπαϊκές δυνάμεις ήγειραν αξιώσεις πάνω στην «οθωμανική κληρονομιά» και αναμειγνύονταν τόσο στις ρωσοτουρκικές υποθέσεις, όσο και στις σχέσεις ανάμεσα στο σουλτάνο και τους χριστιανούς υπηκόους του.

4. Τα ρωσικά ωφελήματα

Η Ρωσία με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή εξασφάλισε στρατιωτική δόξα, κρατικό γόητρο, ισοδυναμία του αυτοκρατορικού τίτλου με το σουλτανικό, εδαφική διεύρυνση και έξοδο στη Μαύρη Θάλασσα, εγκατάσταση προξενικών αρχών στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ελεύθερη παντός κωλύματος ναυσιπλοΐα στις οθωμανικές θάλασσες, εμπορικά προνόμια ισότιμα των ευρωπαϊκών, πολεμική αποζημίωση και το δικαίωμα θρησκευτικής προστασίας των χριστιανών υπηκόων του σουλτάνου. Στη χρήση αυτού του δικαιώματος θεμελιώθηκε και το επονομαζόμενο στην ευρωπαϊκή πολιτική Ανατολικό Ζήτημα.

5. Οι όροι

Σύμφωνα με όρους της συνθήκης, η Ρωσία απέσπασε από την πολιτική κυριαρχία του σουλτάνου τους [Τατάρους](#) και το Χανάτο της [Κριμαίας](#) [άρθρο 3], το οποίο κηρύχθηκε ανεξάρτητο. Έλαβε στρατηγικής σημασίας φρούρια, οχυρά, εποικισμένες ή άγονες στεπώδεις περιοχές στη Μαύρη θάλασσα: Κινμπούρν [άρθρο 18], [Κεργς](#), Γενί Καλέ [άρθρο 19], [Αζόφ](#) [άρθρο 20], Μικρή και Μεγάλη Καβαρδία [άρθρο 21]. Επέστρεψε στην κυριαρχία της Πύλης ολόκληρη τη Βεσσαραβία με τις πόλεις [Άκκερμαν](#), Κίλι, [Ισμαήλ](#) [άρθρο 16] και το φρούριο του Μπέντερ [άρθρο 24]. Αποχώρησε από τη Μολδαβία και τη Βλαχία, που με ειδικό καθεστώς αυτονομίας αποδόθηκαν ξανά στο σουλτάνο [άρθρο 16], διατηρώντας ωστόσο ισχυρό πλέγμα θρησκευτικών δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα αυτά απέρρεαν τόσο από τα 8 εδάφια του άρθρου 16, όσο και από την αναγωγική ερμηνευτική ισχύ των άρθρων 1, 7, 9, 14, που με πρόσχημα τα θρησκευτικά διαβήματα εξυπηρετούσαν τα ρωσικά συμφέροντα, αλλά και αντικειμενικά ωφελούσαν τους υποτελείς χριστιανικούς πληθυσμούς των Βαλκανίων και τους [Φαναριώτες](#), ενώ συντηρούσαν σταθερά τις δυνατότητες επιρροής και μελλοντικής παρέμβασης στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες.

Με το άρθρο 17 η «Ρωσική Αυτοκρατορία αποδίδει στην Υψηλή Πύλη όλα τα νησιά του Αρχιπελάγους που είχε στην κατοχή της, ενώ από την πλευρά της η Υψηλή Πύλη δεσμεύεται: 1) Να τηρήσει με ιερότητα, και για τους κατοίκους των νησιών αυτών, τους συμφωνημένους στο πρώτο άρθρο όρους αναφορικά με τη γενική αμνηστία και αιώνια λήθη κάθε είδους και από οποιονδήποτε πραχθέντων ή υποπτευομένων για πράξη εγκλημάτων σε βάρος των συμφερόντων της Υψηλής Πύλης. 2) Να μην καταπιέζει ούτε στο ελάχιστο το χριστιανικό νόμο, να μην παρεμποδίζει την ανοικοδόμηση και επισκευή των χριστιανικών ναών, να μην καταπιέζει και να μην προσβάλλει όποιους ιερούργουν σε αυτούς. 3) Να μην απαιτήσει από τα νησιά πληρωμή για κανέναν ετήσιο φόρο που αντιστοιχούσε στη χρονική περίοδο της κατοχής των νησιών από τη Ρωσική Αυτοκρατορία, εξαιτίας των τεράστιων ζημιών που έπαθαν στη διάρκεια του παρόντος πολέμου, αλλά και για δύο ακόμη χρόνια, τα οποία θα υπολογίζονται από το χρόνο επιστροφής των νησιών στην Υψηλή Πύλη. 4) Σε όποιες οικογένειες επιθυμούν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να εγκατασταθούν σε άλλους τόπους να επιτρέψει την ελεύθερη μαζί με τα υπάρχοντά τους αναχώρηση· στις οικογένειες αυτές, προκειμένου να έχουν ευχέρεια για τη διευθέτηση των υποθέσεών τους, να χορηγήσει χρονική περίοδο διάρκειας ενός έτους για την ελεύθερη μετοικεσία από την πατρίδα τους, υπολογιζόμενη από την ημέρα ανταλλαγής της παρούσας συνθήκης. 5) Στην περίπτωση που ο ρωσικός στόλος κατά την αναχώρησή του, η οποία υπολογίζεται να γίνει σε τρεις μήνες από την ανταλλαγή του παρόντος συμφώνου, αντιμετωπίσει οποιαδήποτε ανάγκη, η Υψηλή Πύλη υπόσχεται να τον εφοδιάσει με κάθε δυνατό σε αυτή τρόπο». Οι διατυπωμένοι όροι στο

Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή

άρθρο 17 ενισχύονται και αποσαφηνίζονται σε συνδυασμό με τις προσθήκες που περιλαμβάνονται στα άρθρα 17, 24, καθώς και στο πρώτο χωριστό άρθρο. Με το άρθρο 23 η Ρωσία παρέδωσε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τμήματα της Γεωργίας και Μιγκρελίας, διατηρώντας το δικαίωμα παράστασης που εξασφαλιζόταν από την ισχύ των γενικών περί αμνηστίας ή των σχετικών με τη θρησκευτική προστασία και τη ρητή διπλωματική αρμοδιότητα άρθρων.

Από την πλευρά της η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεσμεύτηκε (δεύτερο χωριστό άρθρο) να καταβάλει στη Ρωσία, σε αντιστάθμισμα των δαπανών πολέμου που είχαν διενεργηθεί, πολεμική αποζημίωση ύψους 7.500.000 πιάστρων (4.500.000 ρούβλια), πληρωτέα κάθε πρώτη Ιανουαρίου των ετών 1775, 1776 και 1777 στον εκάστοτε έκτακτο και πληρεξούσιο πρέσβη της Ρωσίας στην [Κωνσταντινούπολη](#).

Αποδέχτηκε [άρθρο 5] ανώτατη διπλωματική ρωσική εκπροσώπηση, σε επίπεδο δευτέρου στην τάξη υπουργού, δηλαδή πρέσβη ή πληρεξούσιου υπουργού, ίσων δικαιωμάτων, εγγυήσεων ζωής και περιουσίας, κύρους και σεβασμού με τα αποδιδόμενα σε υπουργούς των εκλεκτότερων δυνάμεων, ξεχωριστής και διακριτής εθιμοταξίας στις δημόσιες τελετές. Η παρουσία της ανώτατης διπλωματικής αρχής στην Κωνσταντινούπολη με την εκτεταμένη γεωγραφικά δικαιοδοσία της σε ζητήματα θρησκευτικής προστασίας [άρθρα 7, 14, 16, 17, 23, 24, 25] αποκτούσε τεράστια σημασία για τις έγκαιρες και καίριες δυνατότητες φανεράς ή μυστικής πολιτικής επέμβασης τόσο στα εσωτερικά πράγματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και στο επίπεδο των ενδοευρωπαϊκών ανταγωνισμών.

Υποχρεώθηκε να επιτρέψει σε εκκλησιαστικούς και κοσμικούς υπηκόους της Ρωσικής Αυτοκρατορίας ελεύθερη παντός κωλύματος μετάβαση στους Άγιους Τόπους και σε ολόκληρη την οθωμανική επικράτεια. Οι προσκυνητές, περιηγητές, ταξιδιώτες απαλλάσσονταν πλήρως από το χαράτσι και από κάθε άμεσο ή έμμεσο φόρο, δασμό και παντός είδους υποχρέωση. Στο διάστημα διέλευσης από ή παραμονής στην οθωμανική επικράτεια απολάμβαναν της προστασίας του νόμου, της φιλοξενίας και διευκόλυνσης σε πλήρη ισοτιμία με τα χορηγούμενα προνόμια σε υπηκόους άλλων φίλων δυνάμεων [άρθρο 8].

Υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει τη θεσμική θέση των οποιασδήποτε εθνικότητας διερχόμενων που υπηρετούσαν υπουργούς της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Κατά τη διαμονή τους στην Κωνσταντινούπολη, όσο ενεργούσαν σε κρατικές υποθέσεις απολάμβαναν σεβασμό και διευκολύνσεις για την ευόδωση των υποθέσεών τους [άρθρο 9].

Με τα άρθρα 11, 12 θεσπίζεται «για το αμοιβαίο των συμφερόντων και ωφελημάτων των δύο αυτοκρατοριών» η ελεύθερη και χωρίς εμπόδια πλεύση εμπορικών πλοίων που ανήκουν στις δύο συμβαλλόμενες δυνάμεις, σε όλες τις θάλασσες και τα εδάφη που βρέχονται από αυτές. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει προνόμια και δικαιώματα στους κατέχοντες ρωσική υπηκοότητα, διπλώματα ή σημαία ισοδύναμα με εκείνα άλλων ευρωπαϊκών εθνών. Δεσμεύτηκε οι γαλλικές και αγγλικές διομοιογήσεις να γίνουν απαραβίαστος κανόνας για το ρωσικό εμπόριο και τους υπηκόους της Ρωσίας οι οποίοι ασκούσαν εμπόριο σε όλους τους τόπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συμπεριλαμβανομένης της Κωνσταντινούπολης. Για την τήρηση της εμπορικής ευταξίας και καλής πρακτικής, η Υψηλή Πύλη υποχρεώθηκε να επιτρέψει σε όλη, χωρίς εξαίρεση, την επικράτειά της την εγκατάσταση Ρώσων προξένων και υποπροξένων, οι οποίοι θα έχαιραν τιμής και σεβασμού όπως ισχύει για τους Ευρωπαίους ομολόγους τους και θα δικαιούνταν να προσλαμβάνουν στην υπηρεσία τους μπερατλήδες (προστατευόμενους) διερχόμενοι σύμφωνα με το ισχύον για τα ευρωπαϊκά έθνη καθεστώς.

6. Η σημασία για τον ελληνισμό

Από την άκρως ευνοϊκή για τη Ρωσία και δυσμενή για την Οθωμανική Αυτοκρατορία συνθήκη επωφελήθηκαν όλοι οι Βαλκάνιοι χριστιανοί υποτελείς του σουλτάνου, ανάμεσα στους οποίους και οι Έλληνες, οι οποίοι καθώς τέθηκαν υπό την ασπίδα της ρωσικής πολύπλευρης προστασίας έκαναν εκτεταμένη χρήση των παρεχόμενων προνομίων και δικαιωμάτων. Υπό τη σκέπη της αμνηστίας, της χορήγησης θρησκευτικής ελευθερίας, της ελεύθερης αποδημίας, της πολιτικής προστασίας των Ρώσων προξένων ή υποπροξένων και των διομοιογήσεων βελτιώθηκαν οι όροι και το επίπεδο του κοινωνικοοικονομικού βίου τους. Πολυάριθμοι πληθυσμοί εγκατέλειψαν τον υπό οθωμανική κυριαρχία χερσαίο και νησιωτικό ελλαδικό χώρο [κατευθυνόμενοι](#) στη Ρωσία και τα μεγάλα ευρωπαϊκά ή μικρασιατικά κέντρα της Οθωμανικής

Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή

Αυτοκρατορίας. Πύκνωσαν τα αθρόα μεταναστευτικά ρεύματα της διασποράς δημιουργώντας στους ξένους τόπους, σε καθεστώς προνομιακής υποδοχής, διακριτές εθνοτικά εστίες, ανθηρές παροικίες και πολυσχιδούς δράσης κοινότητες. Οι Έλληνες που τέθηκαν υπό τη νομική κατοχύρωση και τα πλεονεκτήματα της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή συμμετείχαν δραστικά στην πολιτισμική και οικονομική εξέλιξη των άγονων νοτιορωσικών περιοχών και συνέβαλαν καθοριστικά στην ανάπτυξη του διαμετακομιστικού εμπορίου και της ναυτιλίας στη Μεσόγειο, τη Μαύρη Θάλασσα και την Αζοφική. Τα ωφελήματα των Ελλήνων από την πολυσήμαντη ρωσοτουρκική συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή απάλυναν τις αρνητικές συνέπειες των Ορλωφικών, δημιούργησαν στην προοπτική του χρόνου ευνοϊκές προϋποθέσεις για την εθνική συγκρότηση και για την προετοιμασία της Επανάστασης που οδήγησε στη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους.

1. Για τα άρθρα της συνθήκης βλ. Дружинина, Е.И., *Κιουτσούκ-Καϊναρτζεϊϊσκίϊ μίρ 1774 ε.* (Μόσκβα 1955).

Βιβλιογραφία :

	Дружинина Е.И., <i>Κιουτσούκ-Καϊναρτζεϊϊσκίϊ μίρ 1774 ε.</i> , Μόσκβα 1955
	Anderson M.S., <i>The Eastern Question. 1774-1923</i> , New York 1966

Γλωσσάριο :

	μεγάλος βεζίρης, ο
Ανώτατος αξιωματούχος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, δεύτερος στην ιεραρχία μετά το σουλτάνο. Πριν από το 19ο αιώνα ήταν αρχηγός του στρατού, του οποίου και ετίθετο επικεφαλής κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις όταν δε συμμετείχε σε αυτές ο ίδιος ο σουλτάνος. Είχε επιπλέον διοικητικές, νομικές και δικαστικές αρμοδιότητες. Κατά τις μεταρρυθμίσεις του 19ου αιώνα, ο ρόλος του αναβαθμίστηκε ακόμα περισσότερο, καθώς έγινε στην πράξη ο επικεφαλής της οθωμανικής κυβέρνησης, πολύ κοντά στο αξίωμα του πρωθυπουργού των κρατών της δυτικής Ευρώπης.	